

7. Мельник Л. Ю. Економічна теорія на межі тисячоліть. Навчальний посібник / Л. Ю. Мельник. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 748 с.

8. Месель-Веселяк В. Я. Форми господарювання і земельні відносини в сільськогосподарському виробництві України / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 1996. – № 12. – С. 12 – 19.

9. Оптимизация использования и охраны земельных ресурсов: теоретический аспект / Под ред. В. П. Цемко; АН УССР, Совет по изуч. прир. сил УССР. – К.: Наукова думка, 1989. – 290 с.

10. Россоха В. В. Методичні підходи до оцінки потенціалу земельних ресурсів / В. В. Россоха // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 29 – 35.

11. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний / М. І. Туган-Барановський. – К.: Наукова думка, 1994. – 263 с.

12. Чаянов А. В. Избранные произведения: Сборник / Сост. Е. В. Серова. – М.: Московский рабочий, 1989. – 368 с.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

УДК 338.439.5 (477)

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ: РОЛЬ І ЗАВДАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Березін О.В., д.е.н., професор

Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Приділено увагу механізмам забезпечення ефективного функціонування національного споживчого ринку, ролі і завданням аграрних підприємств у цьому аспекті як основного джерела його ресурсної підтримки.

Ключові слова: ефективність, ринок, продовольча безпека, аграрні підприємства, економічний механізм.

Постановка проблеми. Нині залишається значною залежність національного продовольчого ринку від імпорту товарного забезпечення. Тому важливо поглиблювати дослідження щодо забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств як основного джерела виробництва продовольства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на безліч публікацій, які розкривають окремі аспекти функціонування аграрних підприємств як джерела товарного насичення національного продовольчого ринку, ефективність господарської діяльності згаданих суб'єктів залишається переважно низькою. Таким проблемам присвячені наукові розвідки Бойка В.І., Волощенко Л.Ю., Кочеткова О.В., Ленівової Г.В., Осташко Т.О., Саблука П.Т., Трегобчука В.М., Шпичака О.М., Шубравської О.В., Юрчишина В.В., Якуби К.І., Яценка В.М. та ін. Отже, потребують подальшого дослідження питання щодо ролі і завдань аграрних підприємств у забезпеченні ефективного функціонування національного продовольчого ринку.

Постановка завдання. Розкрити роль і визначити завдання аграрних підприємств як основного джерела товарного насичення національного продовольчого ринку та забезпечення його ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. З позицій теорії товарного господарства важливою проблемою була і залишається проблема щодо забезпечення ефективності механізму його функціонування. Наукові дослідження у цій царині сприяють пізнанню його сутності, що дає змогу зрозуміти організацію товарного господарства, його регулювання у залежності від тенденцій розвитку національної економіки. Виходячи з концепції розуміння такого механізму як ринкового, можемо констатувати, що і товарне господарство є системою природного порядку, отже, їй властивий саморозвиток, вона здатна до саморегулювання. Беручи до уваги викладене, зазначимо, що з цих позицій ринковий механізм варто розглядати як форму організації господарства, за якої виробники та індивідуальні споживачі взаємодіють, вирішуючи у ході такої взаємодії власні економічні проблеми та переслідуючи власні економічні інтереси, прагнучи отримати економічні вигоди.

Отже, ринковий механізм слід розуміти як таку форму організації господарства та його регулювання, за якої споживачі і виробники взаємодіють один з одним з метою розв'язання низки завдань функціонування та забезпечення власного розвитку.

З позицій економічної теорії, ринковий механізм розглядаємо як сукупність взаємопов'язаних економічних законів, елементів, що утворюють спосіб організації господарської діяльності як саморегульованої системи.

У виконанні такої ролі ринковому механізму притаманні наступні основних функції: інформаційна, регулююча, інтеграційна, захисна та стимулююча.

В економічній літературі часто йдеться про те, що ринковий механізм забезпечує рівновагу, спрямовує господарську діяльність суб'єктів до досконалості, і такий процес є перманентним. Так, ринок стихійно регулює кількість товарів різних галузей національної економіки, які на ньому постійно обертаються, створюючи його товарне забезпечення, забезпечує перерозподіл праці та засобів виробництва [1]. Виходячи з цього, варто вважати, що функціонування ринку забезпечується через стихійно відпрацьований механізм неусвідомленої координації та саморегулювання господарської діяльності суб'єктів.

Виконуючи суто практичні функції, спрямовані на забезпечення потреб виробників і споживачів, ринковий механізм одночасно є рушійною силою розвитку науково-технічного та суспільного прогресу, завдяки чому відбувається інноваційний розвиток суб'єктів господарювання.

Викладене щодо сутності, змісту і функцій ринкового механізму повною мірою стосується й аграрних підприємств як основного джерела товарного забезпечення національного продовольчого ринку.

У власних наукових розвідках ми пропонуємо розглядати ринок як форму організації виробництва, про що в економічній літературі не наголошується.

Варто наголосити, що організаційні аспекти функціонування національного продовольчого ринку потребують дослідження явищ та процесів просування сільськогосподарської сировини, продукції та готового до споживання продовольства від виробників до кінцевих споживачів, а їх сукупність ми розглядаємо як систему ринку. Зауважимо, що крім операторів ринку, та-

ка система органічно поєднує і певні важелі державного впливу на економічні процеси, а саме податкове та митне регулювання, міжнародні економічні відносини, політику соціального захисту та охорони здоров'я населення, формування законодавчо-нормативно бази тощо.

Сукупність організаційних аспектів у господарській діяльності аграрних підприємств є різною для різних видів сільськогосподарської сировини та продовольства.

За нашим переконанням, потребує уваги дослідників структура зернового виробництва: слід перейти до обґрунтованого вживання в економіці сільськогосподарського виробництва окремих, конкретних видів – пшениця, кукурудза, ячмінь, просо, гречка, зернобобові, а в обліковій системі слід внести наступні доповнення: виробництво пшениці за видами, за технічним використанням (технічне зерно, крохмаль, спирт) тощо.

Формування та забезпечення раціонального використання економічного потенціалу аграрних підприємств відбувається під впливом низки чинників, серед яких найважливішим вважаємо рівень обґрунтованості політики створення конкурентоздатності суб'єктів господарювання та конкурентоспроможності їхньої продукції.

Національна господарська практика доводить, що сучасні методи планування і прогнозування, з урахуванням державного впливу, забезпечують можливості обґрунтування та подальшого впровадження аграрними підприємствами багатогранної політики та програм розвитку, спрямованих на стійкий економічний розвиток. Виходячи з того, що ресурсний потенціал більшості аграрних підприємств є обмеженим, при обґрунтуванні таких програм варто особливу увагу приділяти забезпеченню ресурсоощадного ведення господарства, прагнути до максимальної віддачі кожного елементу за умов постійного ризику.

Враховуючи викладене, потребує опрацювання урядова концепція функціонування національного продовольчого ринку, яка нині в Україні відсутня. Така концепція серед іншого має враховувати диверсифікованість джерел формування виробництва аграрної продукції, попит населення, традиції та історичні вимоги до харчування тощо.

Зауважимо, що економічний потенціал аграрних підприємств, як економічна категорія, є результатом відповідного науково-технічного розвитку; він має розглядатися як підґрунтя для подальшого забезпечення їх ефективного господарського розвитку, формування соціальної інфраструктури сільських поселень у ланцюжку держава-регіон-підприємство.

Разом з тим, забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств вимагає опрацювання та реалізації низки організаційно-економічних заходів і на макрорівні, що сприятиме позитивним трансформаціям на національному продовольчому ринку. Отже, звідси випливає необхідність широкомасштабної державної підтримки відповідних організаційно-економічних заходів.

В економічній літературі нині постійно йдеться про те, що основні ознаки несприятливого економічного стану більшості аграрних підприємств є наслідком загальної кризи економіки, а це зумовлює необхідність інститу-

ціональних перетворень, результативність яких напряду віддзеркалюється на стані національного продовольчого ринку та впливає на рівень продовольчої безпеки держави [2].

Ми розглядаємо продовольчу безпеку як важливу складову національної безпеки у концепції розвитку національного продовольчого ринку та господарської діяльності аграрних підприємств як основного джерела його товарного забезпечення, що вимагає визначення мінімально необхідного рівня виробництва продовольчої сировини та продуктів харчування, а його підтримка має стати державним пріоритетом.

Цілісність державної концепції розвитку національного продовольчого ринку, за нашим переконанням, може забезпечити чітка відповідна стратегія довготривалого економічного розвитку галузі сільськогосподарського виробництва.

Не варто забувати, що важливим джерелом забезпечення продовольчою сировиною і нині залишаються господарства населення. В економічній літературі часто наголошується на тому, що такі господарства доводять свою ефективність і за умов перманентної економічної кризи. Серед основних причин цього варто вважати відсутність проблеми пошуку «стартового капіталу»; значно менший порівняно з іншими суб'єктами ринку вплив диспаритету цін через низьку товарність виробництва; відсутність податкового тиску; відсутність потреби утримання соціальної інфраструктури; проблема забезпечення ефективності виробництва не висувається на перший план, оскільки головна мета – самозабезпечення продуктами харчування власників господарств і їх родин; стабільність і певне збільшення обсягів виробництва у господарствах населення часто зумовлені спадом рівня виробництва у суспільному секторі, що змушує власників зосередитися на праці у власних господарствах і є їх закономірною реакцією на кризу суспільного сектору.

Продовжуючи дану тезу, зазначимо, що значення господарств населення в умовах нестабільності сільськогосподарського виробництва полягає, за нашим переконанням, у наступному: по-перше, доходи цієї форми господарювання у сільських поселеннях часто є основними у загальній сумі доходів, а інколи і єдиним їх джерелом; по-друге, господарства населення сприяли зайнятості для тих, хто втратив роботу, пенсіонерів; по-третє, господарства населення в окремих регіонах країни виступають пріоритетним джерелом забезпечення локального ринку продуктами харчування.

Незважаючи на актуальність питання про перспективи розвитку господарств населення і їх місце у трансформації національного продовольчого ринку, серед сучасних дослідників із зазначеного питання єдність поглядів відсутня. Певною мірою це зумовлено і наявними недоліками функціонування такої форми виробництва, адже господарства населення є продуктом планової системи, вони низькопродуктивні, мають переважно споживчий характер, тому безперспективні і не можуть вважатися стратегічним напрямом щодо створення цивілізованого національного продовольчого ринку.

На наш погляд, такі підходи часто є однобічними стосовно відображення природи та перспектив розвитку господарств населення. Стратегічним

шляхом розвитку господарств населення може бути створення і розвиток на їх основі малих суб'єктів господарювання, які зможуть ефективно працювати за таких умов спеціалізації на виробництві трудомістких видів продукції, де чинник концентрації не має вирішального значення; об'єднуватися між собою, створювати спілки, кооперативи; інтегруватися із іншими господарськими формуваннями. Звичайно, це потребує додаткових зусиль і з боку держави, для цього має бути створена низка умов з метою забезпечення ефективного функціонування таких господарських утворень: мережа агрохімічного, зоотехнічного, ветеринарного і агросервісного обслуговування, надання консультацій з різних питань щодо ведення сільськогосподарського виробництва, закупівлі та реалізації продукції тощо.

Серед проблем подальшого розвитку аграрних підприємств потребує опрацювання система оціночних показників, за допомогою яких можливо об'єктивно охарактеризувати ступінь життєздатності та соціально-економічної ефективності окремих форм господарювання.

Для забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств мають отримати подальший розвиток елементи правового супроводу з питань приватної власності, земельних відносин, ринку землі тощо.

Висновки. Викладене лише окреслює ті проблеми, від вирішення яких залежить ефективність функціонування національного продовольчого ринку та отримання власних економічних вигод аграрними підприємствами. Подальші наукові розвідки мають бути спрямованими на дослідження систем управління, оптимізацію відповідних механізмів аграрних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Осташко Т.О. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ: монографія / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, Г. В. Ленінова. – К.: НАН України, Ін-т економіки та прогнозування, 2010. – 208 с.

2. Павлов О. І. Сталій розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / О. І. Павлов та ін.; за ред. О. І. Павлова. – Одеса: Астропринт, 2012. – 760 с.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко П.М.

УДК 338.436

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АПК

***Березіна Л.М., д.е.н., професор
Полтавська державна аграрна академія***

Розглядаються питання пошуку шляхів та резервів формування ефективних економічних відносин та дослідження їх впливу на забезпечення сталого розвитку підприємств АПК.

Ключові слова: ефективність, сталий розвиток, економічна безпека, підприємства АПК, економічні відносини.

Постановка проблеми. Подальший розвиток національного споживчого ринку зумовлює необхідність дотримання певних принципів економічних